

عُمْدَةُ السَّالِكِ وَعُدَّةُ النَّاسِكِ

تأليف:

شهاب الدين ابوالعباس أحمد بن النقيب المصري

وفات:

سال ۷۶۹ هجری قمری

ترجمه، تحقیق، تفریح أحادیث و بیان دلائل:

سید مسلم تفت دار

مدرسه امیریہ

جزیره قشم – گیاهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَوْ رَأَى هِرَّةً تَأْكُلُ نَجَاسَةً، ثُمَّ شَرِبَتْ مِنْ مَاءٍ دُونَ فُلْتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ عَنْهُ نَجَسُهُ، وَإِنْ عَابَتْ زَمَنًا يُمَكِّنُ فِيهِ وَلُوعُهَا فِي فُلْتَيْنِ ثُمَّ شَرِبَتْ مِنَ الْقَلِيلِ لَمْ تُنَجِّسْهُ!¹

۱. عَنْ كَبْشَةَ بِنْتِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ - وَكَانَتْ تَحْتَ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ - أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ، دَخَلَ فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءًا، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَشَرِبَتْ مِنْهُ، فَأَصْغَى لَهَا الْإِنَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ، قَالَتْ كَبْشَةُ: فَرَأَيْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَتَعْجَبِينَ يَا ابْنَةَ أَخِي؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ، إِنَّهَا مِنَ الطَّوَافِينِ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَافَاتِ». حسن صحيح، ابوداوود ۷۵

کبشه بنت کعب بن مالک که در عصمت پسر ابوقتاده بود، می گوید: ابوقتاده داخل شد. کبشه برای او آب وضو ریخت. پس گربه ای آمد و از آن نوشید. ابوقتاده ظرف را برای گربه کج کرد تا این که نوشید. کبشه گفت: ابوقتاده مرا دید که (با تعجب) به او نگاه می کنم. پس گفت: ای دختر برادرم! تعجب می کنی؟ گفتیم: بله. گفت: رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: گربه نجس نیست زیرا اطراف شما زیاد آمد و شد می کند.

عَنْ دَاوُدَ بْنِ صَالِحِ بْنِ دِينَارِ التَّمَّارِ، عَنْ أُمِّهِ، أَنَّ مَوْلَاتَهَا أُرْسَلَتْهَا بِهَرِيَسَةَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَوَجَدَتْهَا تُصَلِّي، فَأَشَارَتْ إِلَيْهَا أَنْ ضَعِيهَا، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ، فَأَكَلَتْ مِنْهَا، فَلَمَّا انْصَرَفَتْ أَكَلَتْ مِنْ حَيْثُ أَكَلَتِ الْهِرَّةُ، فَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَافِينِ عَلَيْكُمْ»، وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ بِفَضْلِهَا. صحيح، ابوداوود ۷۶

از داوود بن صالح بن دینار تمار روایت است که او از مادرش روایت می کند که گفت: خانم آزاد کننده اش او را با هریسه ای بسوی عایشه فرستاد. او عایشه را در نماز یافت. عایشه

و اگر گربه‌ای را دید که نجاستی را خورد سپس قبل از این که از نظر او پنهان شود از آب کمتر از دو قله نوشید آن را نجس می‌کند.

وَدُخَانُ النَّجَاسَةِ نَجَسٌ^۱ وَيُعْفَى عَنْ يَسِيرِهِ^۲، فَإِنْ مُسِحَ كَثِيرُهُ عَنْ تَنُورٍ بِخِرْقَةٍ يَابِسَةٍ فَرَأَى طَهْرًا أَوْ رَطْبَةً فَلَا، فَإِنْ خُبِرَ عَلَيْهِ فَظَاهِرُهُ طَاهِرٌ، وَأَسْفَلُ الرَّغِيفِ نَجَسٌ.

و دود نجاست، نجس است. و از کمی آن عفو می‌شود. پس اگر بسیاری آن با پارچه‌ی خشکی از تنوری مسح کرده شد (و بوسیله‌ی آن پارچه، دود از تنور) از بین رفت؛ (آن تنور) پاک شده است. یا با (پارچه‌ی) نمناک (دود را از تنور مسح کرد) پس نه (پاک نشده است). (بعد از مسح کردن تنور با پارچه‌ی نمناک) اگر بر روی آن نان پخت پس ظاهر نان، پاک است و (اما) پایین نان، نجس است.

وَيَكْفِي فِي بَوْلِ الصَّبِيِّ الَّذِي لَمْ يَأْكُلْ غَيْرَ اللَّبَنِ الرَّثُّ مَعَ غَلْبَةِ الْمَاءِ، وَلَا يُشْتَرَطُ سَيِّلَانُهُ. وَبَوْلُ الصَّبِيِّ وَكَذَا الْخُنْثَىٰ يُغَسَّلُ كَالْكَبِيرَةِ.^۱

به او اشاره کرد که ظرف را بگذارد. گربه‌ای آمد و از آن خورد. وقتی عایشه از نماز منصرف شد از آن جائی که گربه خورده بود، خورد. و گفت: رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: گربه نجس نیست زیرا اطراف شما زیاد آمد و شد می‌کند. من رسول الله صلی الله علیه و سلم را دیدم که از باقی مانده‌ی (آبی که) گربه (دهان زده بود) وضو می‌گرفت.
^۲ .البیان: زیرا از عین نجاست بوجود آمده است.

فتح الوهاب شرح منهج الطلاب: زیرا دود جزئی از نجاست است که آتش، آن را با نیروی قوی از نجاست جدا ساخته است.
^۳ .أسنى المطالب: به خاطر مشقت عفو شده است.

^۴ . در بعضی از نسخه‌های چاپی و شروحات بدون **فَظَاهِرُهُ**، چنین آمده: **فَإِنْ خُبِرَ عَلَيْهِ فَظَاهِرُهُ**، اما در چاپ دار المنهاج و نسخ خطی نزد من وجود دارد.

^۵ . در بعضی از نسخ خطی بدون **وَكَذَا الْخُنْثَىٰ**.

^۶ . عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مُحَمَّدٍ، أَنَّهَا أَتَتْ بِابْنِ لَهَا صَغِيرٍ، لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ، إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجْرِهِ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ، فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ. بخاری ۲۲۳

و در ادرار پسر بچه‌ای که به غیر از شیر چیزی نخورده است؛ پاشیدن آب به همراه غلبه‌ی آب کفایت می‌کند. و جاری شدن آب شرط نمی‌شود. و ادرار دختر بچه و همچنین خنثی، مانند بزرگسال شسته می‌شود.

وَمَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ النَّجَاسَاتِ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَيْنٌ كَفَى جَرِي الْمَاءِ عَلَيْهِ^٦ وَإِنْ كَانَ لَهُ عَيْنٌ وَجَبَ إِزَالَةُ طَعْمٍ وَإِنْ عَسَرَ^٧ وَلَوْنٍ وَرِيحٍ إِنْ سَهَلَا، فَإِنْ عَسَرَ إِزَالَةُ الرِّيحِ وَحَدَهُ أَوْ اللَّوْنِ وَحَدَهُ لَمْ يَضُرَّ بَقَاؤُهُ^٨، وَإِنْ اجْتَمَعَا ضَرًّا^٩.

أم قیس بنت محسن، بچه‌ی کوچکش که (غیر از شیر) غذای دیگری نخورده بود را نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آورد. رسول الله صلی الله علیه و سلم او را در دامن خویش نشانید. پسر بچه بر روی لباس ایشان ادرار کرد. ایشان آب طلب نمود و آن را (بر لباس خویش) پاشاند و آن را نشست.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُنْضَحُ بَوْلُ الْعُلَامِ، وَيُغَسَّلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ. صحيح.

ترمذی ۶۱۰

بر ادرار پسر بچه آب پاشانده می‌شود و ادرار دختر بچه شسته می‌شود.

^٦ . عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ، فَزَجَرَهُ النَّاسُ، فَنَهَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذُنُوبٍ مِنْ مَاءٍ فَأَهْرِيقَ عَلَيْهِ. بخاری ۲۲۱

بادیه‌نشین آمد و در گوشه‌ای از مسجد ادرار کرد. مردم با شدت با او برخورد کردند. رسول الله صلی الله علیه و سلم آنان را از این کار بازداشت. زمانی که آن شخص، ادرارش را تمام کرد رسول الله صلی الله علیه و سلم دستور داد سطل پر از آبی بر آن پاشانده شود.
^٨ . النجم الوهاج: زیرا بقای آن، بر نجاست دلالت می‌دهد.

عَنْ أَسْمَاءَ، قَالَتْ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: أَرَأَيْتَ إِحْدَانَا تَحِيضُ فِي التَّوْبِ، كَيْفَ تَصْنَعُ؟ قَالَ: تَحْتُهُ، ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ، وَتَنْضَحُهُ، وَتُصَلِّي فِيهِ. بخاری ۲۲۷

زنی نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: اگر یکی از ما در لباسش حائض شود، خبر بده که چه کاری انجام دهد؟ فرمود: آن را با دست می‌کند سپس آب را کم‌کم بر آن می‌ریزد و می‌شوید و در آن نماز می‌گزارد.

و غیر از این از نجاسات، اگر جرمی نداشته باشد جاری کردن آب بر آن کفایت می‌کند. و اگر برای آن جرمی باشد از بین بردنِ طعم واجب می‌شود و اگر چه دشوار باشد. و (از بین بردن) رنگ و بو (واجب می‌شود) اگر آسان باشد. پس اگر از بین بردن بو به تنهایی یا (از بین بردن) رنگ به تنهایی دشوار شد بقای آن ضرر نمی‌رساند و اگر (رنگ و بو با همدیگر) جمع شدند ضرر می‌رسانند.

وَيُشْتَرَطُ وُرُودُ الْمَاءِ عَلَى الْمَحَلِّ " لَا الْعَصْرُ، وَيُنْدَبُ بَعْدَ طَهَارَتِهِ غَسْلُهُ " ثَانِيَةً وَثَالِثَةً. ۱۳

و ورود آب بر محل، شرط شده است نه فشردن. و بعد از پاک شدنش، شستن آن بار دوم و سوم سنت می‌شود.

۹. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ حَوْلَةَ بِنْتَ يَسَارٍ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَيْسَ لِي إِلَّا تَوْبٌ وَاحِدٌ، وَأَنَا أَحِيضُ فِيهِ، قَالَ: فَإِذَا طَهَّرْتِ فَأَغْسِلِي مَوْضِعَ الدَّمِ، ثُمَّ صَلِّي فِيهِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ لَمْ يَخْرُجْ أَثْرُهُ، قَالَ: يَكْفِيكَ الْمَاءُ، وَلَا يَضُرُّكَ أَثْرُهُ. حسن، مسند احمد ۸۷۶۷

خوله بنت یسار نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت: ای رسول خدا، من تنها یک لباس دارم و در آن حائض می‌شوم. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمودند: هرگاه پاک شدی جای خون را بشوی سپس در آن نماز بخوان. گفت: ای رسول خدا، اگر اثر آن از بین نرفت؟ فرمودند: آب تو را کفایت می‌کند و بقای آن به تو ضرری نمی‌رساند.

۱۰. نجم و مغنی: زیرا دلالت آن دو بر بقای جرم نجاست، بسیار قوی است.
 ۱۱. مغنی المحتاج: در آب کم‌تر از دو قله، وارد شدن آب بر نجاست شرط شده است زیرا اگر عکس شود آب نجس می‌شود.

۱۲. در بعضی از نسخه‌ها **غَسْلُهُ ثَانِيَةً وَثَالِثَةً.**

۱۳. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ، فَلَا يَغْمِسُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا، فَإِنَّهُ لَا يَذْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ. مسلم ۲۷۸
 هرگاه یکی از شما از خواب برخاست پس دستش را در ظرف آب فرو نبرد تا این که سه بار آن را بشوید زیرا نمی‌داند که شب، دستش کجا بوده است.

وَيَكْفِي فِي أَرْضِ نَجَسَةٍ^{١٤} بِذَائِبِ الْمُكَاثِرَةِ بِالمَاءِ، وَلَا يُشْتَرَطُ نُضُوبُهُ^{١٥} وَلَوْ ذَهَبَ
نَجَاسَةَ الأَرْضِ بِشَمْسٍ أَوْ نَارٍ أَوْ رِيحٍ لَمْ تَطْهُرْ حَتَّى تُغَسَلَ.^{١٦}

و در زمینی که با مایعی نجس شده، بسیار ریختن با آب (به گونه‌ای که محل نجاست را فرا بگیرد) کفایت می‌کند و فرو رفتن آن (در زمین) شرط نشده است. و اگر اثر نجاست زمین بوسیله‌ی آفتاب یا آتش یا باد از بین رفت، پاک نشده است تا این که شسته شود.

وَكُلُّ مَائِعٍ غَيْرِ المَاءِ كَحَلِّ وَلَبَنِ إِذَا تَنَجَّسَ لَا يُمَكِّنُ تَطْهِيرَهُ،^{١٧} فَإِنْ كَانَ جَامِدًا
كَالسَّمْنِ الجَامِدِ أَلْقَى النِّجَاسَةَ وَمَا حَوْلَهَا وَالبَاقِي طَاهِرٌ.^{١٨}

^{١٤} . در بعضی از نسخه‌های چاپی و یک نسخه‌ی خطی نزد من: **نُجِّسَتْ**، اما در چاپ دار المنهاج و نسخ خطی دیگر نزد من و شروح آنچه ثبت کردیم.
^{١٥} . دلیل آن حدیث بخاری ۲۲۱ که گذشت.

^{١٦} . دلیل آن حدیث اعرابی است که در مسجد ادرار کرد. اگر با حرارت خورشید و وزیدن باد پاک می‌شد نیازی به ریختن آب نبود. و در حدیث آمده که در گوشه‌ی مسجد ادرار کرد. همچنین در آن زمان، سطح مسجد از سنگریزه بود که سبب می‌شد بلافاصله ادرار در زمین فرو برود. با این اوصاف، رسول الله صلی الله علیه و سلم به پاشیدن آب بر روی نجاست امر فرمود.

^{١٧} . عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الفَأْرَةِ تَقَعُ فِي السَّمْنِ، فَقَالَ: «إِنْ كَانَ جَامِدًا فَأَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَإِنْ كَانَ مَائِعًا فَلَا تَقْرُبُوهُ». صحیح ابن حبان ۱۳۹۳، امام نووی در خلاصه الأحكام ۴۳۰ آن را حسن دانسته است.

از رسول الله صلی الله علیه و سلم در مورد موشی که در روغن می‌افتد پرسیده شد. پس فرمود: اگر جامد باشد آن را و اطراف آن را دور بیندازید و اگر مایع باشد به آن نزدیک نشوید.
عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الفَأْرَةِ تَمُوتُ فِي السَّمْنِ، فَقَالَ: «إِنْ كَانَ جَامِدًا فَأَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُّهُ، وَإِنْ كَانَ ذَائِبًا فَلَا تَقْرُبُوهُ». اسناد آن بر شرط مسلم صحیح است، صحیح ابن حبان ۱۳۹۲

از رسول الله صلی الله علیه و سلم در مورد موشی که در روغن می‌میرد پرسیده شد. پس فرمود: اگر جامد باشد آن را و اطراف آن را دور بیندازید و آن را بخورید و اگر مایع باشد به آن نزدیک نشوید.

و هر مایعی به غیر از آب، مانند سرکه و شیر هرگاه نجس شد پاک کردن آن ممکن نمی‌شود. پس اگر مانند روغن جامد، جامد باشد نجاست و اطراف آن را می‌اندازد و باقی پاک است.

وَمَا غَسَلَ بِهِ النَّجَاسَةَ إِنْ تَغَيَّرَ أَوْ زَادَ وَزَنُّهُ فَنَجِسٌ^{۱۸} وَإِلَّا فَلَا، فَإِنْ بَلَغَ قُلَّتَيْنِ فَمُطَهَّرٌ^{۱۹} وَإِلَّا فَحُكْمُهُ حُكْمُ الْمَحَلِّ بَعْدَ الْغَسْلِ بِهِ إِنْ كَانَ قَدْ حُكِمَ بِطَهَارَتِهِ فَطَاهِرٌ^{۲۰} وَإِلَّا فَنَجِسٌ^{۲۱}.

و آبی که بوسیله‌ی آن، نجاستی را شست اگر (آن آب) تغییر کرد یا وزن آن زیاد شد پس نجس است. و اگر نه (تغییر نکرد و وزن آن زیاد نشد) پس نه (نجس) نیست. اگر (آن آب) به دو قله رسید پاک و پاک کننده است. و اگر نه (به دو قله نرسید) حکم آن، حکم محل (نجاست) بعد از شستن آن است. اگر به طهارت آن محل حکم شده است پس (آن آب) پاک است. و اگر نه (هنوز به طهارت محل نجاست، حکم نشده است) پس (آن آب) نجس است.

^{۱۸} . عَنْ مَيْمُونَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سُئِلَ عَنْ فَاَرَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ، فَقَالَ: «الْقُوَهَا وَمَا حَوْلَهَا فَاطْرَحُوهُ، وَكُلُوا سَمْنَكُمْ». بخاری ۲۳۵

از رسول الله صلی الله علیه و سلم در مورد موشی که در روغنی بیفتد پرسیده شد. ایشان فرمودند: نجاست را و اطراف آن را بردارید و دور بیندازید و (باقی) روغن خود را بخورید.

^{۱۹} . زیرا معلوم می‌گردد که جرم نجاست به آن داخل شده که بر وزن آن افزوده است.

^{۲۰} . زیرا با دلایل گذشت که هرگاه آب به دو قله رسید اگر طعم یا رنگ یا بوی آن تغییر

نخورد پاک و پاک کننده است و اگر یکی از اوصاف تغییر کند نجس است.

^{۲۱} . النجم الوهاج: زیرا اگر به نجاست غُساله حکم کنیم، نمناکی که بر محل باقی مانده

هم نجس خواهد بود زیرا این دو به همدیگر متصل‌اند و چنین خواهد شد که تا ابد پاک نشود.

^{۲۲} . زیرا غساله به محل نجاست متصل است و متصل نجس است. هَذَا وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَى

وَأَعْلَمُ.